

ÜKS SAJAND TALLINNA TUHANDEAASTASEST AJALOOST

Lugenud läbi R. Pullati juhendamisel töötanud paarikümneliikmelise kollektiivi poolt kirjutatud raamatu «Tallinna ajalugu 1860—1965»* ja heitnud taas pilgu esikaanele, mõtled imestusega: kas tõesti ainult üks sajand, ainult üks kümnendik Tallinna ligi tuhandeaastasest ajaloost?

Eialgu nagu tundub hämmastavana, et linn, mille elanike arv sajandite jooksul kõikus vaid 10 000 ringis ja alles XIX saj. 60-ndateks aastateks jõudis 20 000 piiridesse, teeb 1870-ndate aastate algusest peale järsu hüppe, tõustes 29 000-lt (1871. a.) 1917. aastaks 160 000-le, s. o. suurenedes enam kui 5-kordseks, ja ületanud vahepealse stagnatsiooni, tõuseb aastail 1945—1965 umbes 160 000-lt 327 000-le, kasvades nii 105 aasta jooksul 16-kordseks! Elanike arvu suurenemisele kaasnes ulatuslik linna ruumiline ja kultuuriline areng, elati üle viis revolutsiooni, kaks okupatsiooni ja kolm sõda ning arvukad muutused ja suunavahetused kirjanduses, kunstis, linnaehituses...

Jah, see kõik on toimunud veidi rohkem kui sajandi vältel ning paratamatult tekib intrigeeriv mõte, kas teose autorid, valgustades meie vabariigi pealinna ajaloo nii otustavat ajajärku, on suutnud Tallinna arengu põhjusi piisavalt seletada, kas nende käsitlus on iidse linna ajaloo vääriline?

Vaadakem siis järele.

Teose koostaja arvates sai Tallinna majanduselu õige hoo sisse pärast 1870. aastat, mil valmis Balti raudtee, mis võimaldas linnale hea ühenduse Venemaaga ja hiljem Tartu kaudu ka Lõuna-Eesti ning Riiaga. Kaubavahetuse ja tööstuse kasvu baasil «tekkis linna edasist käekäiku kujundavate faktorite kompleks» (kaaneümbrisel). See oligi Tallinna majanduslik-

kultuurilise arenemise põhitegur, mida järgnevalt üksikasjalisemalt selgitatakse.

Raamat jaguneb kaheks osaks, millest esimene käsitleb monopolismieelse kapitalismi ja imperialismi ajajärku (1860—1910), teine — sotsialismi ja kommunismile järkjärgulise ülemineku perioodi (1940—1965). Esimene osa jaguneb omakorda perioodide kaupa kolmeks peatükiks. Niisugune liigendus on üldiselt õige ja põhjendatud. Küsitav on vaid, kas on õigustatud teema «Tallinn Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni päevil» eraldamine iseseisvaks peatükiks. Poliitiliselt on see küll tähtis ajajärk, ent ajaliseltsi siiski väga lühike, raamatuski on saadud talle anda vaid 20 lehekülge.

I peatükis «Tallinn Vene keisririigi kubernangu-pealinnana» antakse ülevaade Tallinnast aastail 1860—1917. Tööstuse ja käsitöö arengut valgustab O. Karma, selle ala paremaid tundjaid vabariigis. Ta näitab, kuidas Wiegandi töökojast kasvas välja masinatehas (praegune «Ilmarine»), kuidas tekkisid Balti raudtee peatehased (praegune M. S. Kalinini nim. Tallinna Elektrotehnika Tehas), kuidas 1883. aastal rajatud puidutöötlemise ettevõttest kujunes A. M. Lutheri Vineeri- ja Mööblivabrik, üks omapärasemaid maailmas, ja kuidas lõpuks XIX—XX sajandi vahetusel rajati «Dvigatel», «Volta», Balti Puuvillamanufaktuur ning kuidas Ülemiste Paberivabrik muutus Tallinna Tselluloosivabrikuks, s. o. kuidas kujunes Tallinna kapitalistliku tööstuse selgroog. Uus järsk tööstuslik tõus saabus Esimese maailmasõja eel seoses sõjakonjunktuuri tekkimisega: Tallinna ehitati kolm suurt sõjalaevatehast, kus sõja-aastail töötas 18 000 töölisi, s. o. 36 protsenti Eesti suurtööstustöolistest. 1917. aastal oli Tallinnas 30 000 suurtööstustöölisi, seega ligemale 60 protsenti Eesti vabrikutöolistest. (Lk. 21.) Siin oli ka suurem osa metallitöolistest, tööliklassi kõige revolutsioonilisemast osast. Tööstuse konkurentsi tõttu langes käsitöö osatähtsus linna majandu-

* Tallinna ajalugu. XIX sajandi 60-ndate aastate algusest 1965. aastani. Koostanud Raimo Pullat. Tallinn, 1969. 472 lk. + 76 kleebist.

ses; oluliselt jäi käsitöö püsima teenindusfääris, kusjuures käsitööliste arv ulatus XX sajandi esimestel kümnenditel siiski 8000 piiridesse. (Lk. 24.)

Kapitalistliku kaubanduse arenemist Tallinnas vaatleb nii välis- kui sisekaubanduse aspektist väga üksikasjaliselt F. Sauks, kes näitab Tallinna kujunemist üheks tähtsamaks Venemaa väliskaubanduse sadamaks, Eesti sisekaubanduslikus käibes aga tõusis Tallinna osa 1913. aastaks 40 protsendile. (Lk. 25). Üksikasjaliselt käsitleb autor Tallinna kaubandusvõrgu ja selle struktuuri kujunemist. Ta näitab, et XIX saj. esimestel aastakümnetel muutus Tallinn Eesti kohaliku turu keskuseks, «millest hargnesid sidemed peaaegu kõikide ülevenemaalise turu osade ja välismaaga». (Lk. 33.)

Linna elanikkonda ja sotsiaalseid olusid analüüsib R. Pullat, kelle käsitlus on õnnestunud kokkuvõtte tema 1966. aastal ilmunud raamatust «Tallinnast ja tallinlastest». Ta näitab, et absoluutarvudes suurenes Tallinna elanikkond 1871.—1917. aastani 130 031 inimese võrra, kusjuures loomulik juurdekasv oli vaid 18 920 inimest. (Lk. 34.) Elanike juurdevool Tallinna oli kõige kiirem just Esimese maailmasõja eel ja ajal, mil peaaegu igal aastal tuli linna 10 000—15 000 inimest. Tallinna rahvastiku juurdekasvu peamise osa andis seejuures Eestimaa kubermang, ent juurdevool oli suur ka mujalt. Enne sõda oli eestlasi Tallinnas 70 protsenti elanike arvust, sõja-aastail langes nende osatähtsus 57,7 protsendini, venelaste osa tõusis samal ajal 25,7 protsendini, sakslaste osatähtsus aga langes 8,3 protsendini.

Tööstuse ja kaubanduse tõusu baasil kasvas Tallinnas kiiresti proletariaat, kes 1912. aastal koos perekonnaliikmetega moodustas juba 100 000—110 000 inimest ehk ligikaudu kaks kolmandikku Tallinna elanikkonnast. Keskkhiite (väikekodanlasi) on autori arvates 26,1 protsenti ja kodanlasi — 4,7 protsenti elanikkonnast. (Lk. 41—44.) Viimase suhtes jääb retsensent juba varem avaldatud eriarvamusele, pidades kodanluse arvu mõnevõrra suuremaks, vähemalt 5—6 protsendini ulatuvaks, kuna kõrgem ametnikkond ja jõukam intelligents, kes ei tarvitsenud olla kinnisvaraomanikud, kuulusid samuti kodanluse ridadesse või olid temast majanduslikult

täiesti sõltuvad. Seda asjaolu näivad kinnitavat ka 1917. aastal novembris toimunud Ülevenemaalise Asutava Kogu valimiste tulemused Tallinnas: kodanlus, kes rahvahulkadest oli poliitiliselt isoleeritud, sai antud häältest siiski 12,7 protsenti.

Tööraha korteriolud olid tollal viletsad. Domineerisid ühetoaliste korteritega koridorisüsteemilised elamud. Tervishoiu eest kandsid linnaisad ja riik üsna vähe hoolt, ometi pandi sellal alus kaasaegsematele haiglatele.

Käsitledes haldust ja linnamajandust, peatuvad R. Pullat ja A. Kivi asjatundlikult muutustel linnasiirdes ja linna välisilme kujunemisel, millesse tuli palju uut pärast seda, kui Tallinn 1857. aastal kutsutati kindluste nimestikust ning Toompead ja vanalinna ümbritsenud kindlustusvööndil hakati looma haljasalasiid ja püstitama uusehitusi. Laienesid eeslinnad, rekonstrueeriti sadam ja vesivarustusvõrk (1881—1883), alates 1865. aastast ilmus tänavatele gaasivalgustus.

Ühiskondlik-poliitilist liikumist, eelkõige võitlust linnavalitsuse pärast ja eesti-vene bloki võitu 1904. aasta linnavalimistel, mille tulemusena baltisakslased linnavalitsusest välja tõrjuti, valgustab R. Pullat. Seltsielust, eelkõige eesti seltside tegevusest, annab ülevaate V. Miller, töölisliikumisest, sealhulgas 1905.—1907. aasta revolutsioonist, räägib E. Kaup.

Selle perioodi kultuuri ja hariduselu käsitlus on küllaltki sisutihe. Saame ülevaate kõigest tähtsamatest Tallinna õppeasutustest, kirjastustegevusest ja raamatukogudest, muusikast, teatrist, kinost (K. Robert, V. Miller), kujutavast kunstist (E. Pihlak) ja arhitektuurist (L. Gens). Teatrite kõrvale tekkisid perioodi lõpul kinod; algul tegutsesid vaid rändkinod (esimene seanss toimus 1896. a.). 1907. aastast peale on olemas statsionaarne kino. Esimese maailmasõja eel oli Tallinnas juba kuus kino. Kujutava kunsti alal kerkisid sajandivahetuseks baltisaksa kunstnike kõrvale eesti kunstnikud. 1903. aastal avas A. Laikmaa Tallinnas ateljeekooli, algas kunstinaütuste korraldamine, asutati Kunsttööstuskool (1914. a.), praeguse Eesti NSV Riikliku Kunstiinstituudi eelkäija.

Arhitektuuris elati üle historitsism (pseudoromaani stiilis ehitatud Kaarli kirik, pseudogootikas Scheeli pank, Vanaturg 2,

jt.) ja jõuti sajandivahetusel juugendstiili ajajärku, mil juhtivale positsioonile kerkisid Peterburi ja Soome arhitektid. Juugendstiili silmapaistvamateks esindajateks peetakse praeguse V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri hoonet (1910, arhitektid A. Budor ja N. Vassiljev), A. Dmitrijevi projekteeritud omaaegse Vene-Balti Laevatehase administratiivhoonet (praegune Tallinna Polütehniline Instituut) ja «Estonia» teatri hoonet (1913, arhitektid A. Lindgren ja V. Lõnni).

Tallinna ajaloost tormilistel Veebruarija Oktoobripäevadel räägib kokkuvõtlikult J. Saat, kes annab asjaliku ülevaate kodanlik-demokraatliku revolutsiooni võidust, sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamisest, nõukogude võimu kehtestamisest ja uue elu ehitamisest kuni Saksa okupatsioonini. Üldiselt õnnestunud käsitluses esineb aga mõningaid libastumisi ja lünki. Lk. 120 olevast alapealkirjast jääb mulje, nagu oleks sotsialistliku revolutsiooni ettevalmistamine alanud juba 1917. aasta märtsis, tegelikult toimus see sama aasta aprillis. 1917. aasta kevadel sai Tallinn mitmete eesti poliitiliste parteide — Tööerakonna, Eesti Sotsiaaldemokraatliku Partei (sotside), Talurahva Liidu ja Radikaaldemokraatliku Partei — sünnikohaks. See oleks väärinud märkimist. Ka Ülevenemaalise Asutava Kogu valimise tulemuste esitamine oleks reljeefsemalt näidanud bolševike kasuks kujunenud erakordselt soodsat jõudude vahetorda Tallinnas 1917. aasta sügisel.

III peatükk on pühendatud Tallinna ajaloole Kodusõja ja kodanliku vabariigi aastail (1918—1940). Tööstusest ja transpordist sel perioodil annab ülevaate O. Karma. Ta vaatleb Saksa okupatsiooni ja Kodusõja mõju Eesti tööstusele, märkides muide, et 1917. aasta sügisel evakueeriti Tallinnast 70—80 protsenti Vene-Balti ja Bekkeri laevatehaste sisseseadest, «Voltast» isegi 90 protsenti. Saksa okupatsioon ja eesti kodanluse peremehetsemine viisid masinaehituse Tallinnas täielikule laostumisele. Märgatavalt tõusis kodanluse võimu aastail Tallinnas kergetööstuse, eelkõige toidu- ja maitseainete tööstuse osatähtsus. Transpordi alal oli iseloomulik hobuveokite järkjärguline asendumine autodega. 1922. aastal oli Tallinnas 588 sõidu- ja 888 veovoorimeest. 1939. aastaks oli neid jäänud vastavalt vaid

96 ja 283. Autode arv oli samaks ajaks aga tõusnud 2600-le, neist 1618 sõiduautot.

Kaubanduse alal tugevnes Tallinna kui tähtsaima sise- ja väliskaubanduse keskuse keskne positsioon Eestis veelgi.

Elanikkonna liikumist analüüsib R. Pullat. Tallinna elanike arv, mis Kodusõja aastail oli vähenenud 100 000 piirile, hakkas 1920-ndate aastate algul uuesti suurenema, tõustes 1930. aastaks 130 000-le ja 1938. aastaks 144 000-le. Siis saabus ajutine langus, mis oli tingitud üle 6000 sakslase lahkumisest. Koos Nõmmega aga oli Tallinna elanike arv suurenenud 160 000 piiridesse. Rahvuslikult koosseisult säilistas Tallinn internatsionaalse ilme, kuigi eestlased domineerisid täielikult (85%). Perioodi lõpul kadus saksa rahvusest element. Silma torkab loomuliku iibe madalus: ainult kuuel aastal oli see positiivne, muidu kogu aeg negatiivne. See oli töörahva raske majandusliku olukorra tagajärg. Seepärast suurenes Tallinna elanikkond sellal vaid sisse-rände teel. Rahvaarvu loomulikkude kasvu ei soodustanud ka kodanlik tervishoiukorraldus, mis eelmise perioodiga võrreldes tervikuna küll paranes, ent arstiabi jäi töörahvale ikkagi kalliks ja raskesti kättesaadavaks.

Linnaomavalitsuse alal kehtis kodanlikus Eestis Vene 1892. aasta linnaseadus mõningate täienduste ja muudatustega. Linnaomavalitsused allusid siseministeriumi kontrollile. Uue, 1938. aasta linnaseadusega aga kaotas Tallinna linnavalitsus oma demokraatliku sisekorralduse: uuea loodud ülelinnapea koha täitis president määramise korras, siseministrile anti õigus tagandada linnavolinikke, kelle tegevus on «kahjulik linna või üldhuvides». 1920-ndate aastate esimesel poolel oli Tallinna linnavolikogus tugev tööliste mõju; 1923. aastal kuulus seal EKP poolt juhitud Tööraha Ühise Väerinde esindajatele 36 kohta 101-st. (Lk. 171.) 21. jaanuaril 1924 viimased aga arreteeriti — järjekordne musternäidis kodanlikust «demokraatiast»!

Hoonestus ja ehitustegevus Tallinnas neil aastail mõnevõrra siiski laienesid, elektrivalgustus muutus üldiseks. 1927. aastaks valmis uus filterveevärk, laienes kanalisatsioonivõrk.

Revolutsioonilisest võitlusest sellel ajajärgul annab asjatundlikult koostatud kokkuvõtliku ülevaate A. Liebman. Sündmuste

vaatluse lõpetab autor 1940. aasta revolutsioonilise pöördega, milles Tallinnale kuulus otsustav osa.

Haridusest, kirjandusest, teatrist, muusikast, kinost ja raadiost kodanliku Eesti aegses Tallinnas annab hea pildi O. Elango. Tema ülevaade Tallinna hariduselu korraldusest kajastab koolikorraldust kogu kodanlikus Eestis. Olulisematest sündmustest selleaegses hariduselus tuleb esile tõsta Tallinna Konservatooriumi rajamist (1919) ja Tallinna Tehnikumi loomist (1920), mis 1923. aastast muutus sisuliselt tehnikauiliskooliks. 1936. aastal asutati Tallinna Tehnikainstituut, 1937. aastal muudeti see Tallinna Tehnikaülikooliks.

Tehti esimesed katsed luua eesti kunstilisi filme. Arvestatava menu saavutasid neist vaid «Mineviku varjud» (1924) ja «Rummu Jüri» (1929). 1926. aastal rajati Tallinnas raadioringhääling ning algas raadio küllaltki kiire levik Eestis.

Ka kujutavas kunstis oli Tallinnal teatud edusamme, ent nagu konstateerib selle osa autor E. Pihlak, jäi siin juhtiv positsioon nagu kirjanduseski Tartule, kus töötas kõrgem kunstikool «Pallas». Silmapaistvamaks sündmuseks Tallinna kunstielus oli uue Kunstihoone valmimine (1934). Peale muu hakati selles korraldama nii suuremaid kodu- kui ka välismaa kunsti näitusi.

Jätkus linna uue keskuse väljakujunemine Kesk- (end. Viru) ja Võidu väljaku vahelisel maa-alal. Rekonstrueeriti Toompea ja Kadrioru loss. Arhitektuuris valitses 1920-ndatel aastatel hilisjuugendstiil, mille paremaks näiteks loetakse Riigikogu hoonet Toompeal (arhitektid H. Johanson ja E. Habermann). 1930-ndate aastate esimesel poolel domineeris funktsionalism, mille paremaid näiteid on Tallinna kunstihoone (arhitektid A. Soans ja E. Kuusik). Selle stiili silmapaistvaimaks esindajaks peetakse H. Johansonit, kelle projekteeritud on näiteks ka tehnikumi hoone Tõnismäel ja 7. Keskkooli hoone Hariduse tänavas 3. 1930-ndate aastate teisel poolel pääseb domineerima tõusiklikku laadi nn. esinduslik suund. Ent siiski, nagu resümeerib L. Gens, muutus Tallinn neil aastail «provintslisest kubermangulinnast suureks tööstuslinnaks ja kodanliku vabariigi pealinnaks». (Lk. 243.)

Teose teine osa, mille moodustab viimane, IV peatükk, on pühendatud Tallinnale

kui Nõukogude Eesti pealinnale. Kõigepealt peatutakse neil ulatuslikel sotsialistlike ümberkorraldustel, mis teostati siin 1940.—1941. aastal, räägitakse Tallinna kangelaslikust kaitsmisest, raskest fašistlikust okupatsioonist ja sellele järgnenud vabastamisest (V. Boikov). Uudse faktina fašismivastasest võitlusest kuuleme vaenlase laskemoonalaeva õhkulaskmisest Tallinna sadamas 1944. aasta juulis. (Lk. 261.) Üksikasjaliselt kirjeldatakse sõjapurustusi Tallinnas ja alanud kangelaslikku taastamistööd.

Asjaliku ülevaate Tallinna parteiorganisatsioonist ning Töörahva Saadikute Nõukogu tegevusest annab L. Randmets. 1967. aastaks oli kommunistide arv Tallinnas ligi 3000-lt 1945. aasta lõpul suurenenud enam kui 20 000-le. See oli linna sotsialistlikku ümberkujundamist suunav jõud. Linna taastamisel andsid pealinna töötajad suure panuse ühiskondlikus korras, tehes üle 2 milj. töötundi. Tundub, et Täitevkomitee ja tema komisjonide töö peatuses on kohati üksikasjadega isegi liialdatud.

Ülevaade Tallinna sotsialistliku majanduse arenemisest on põhiliselt V. Tarmisto sulest, elanikkonda ja kaubandust käsitlevad osad aga pärinevad R. Pullatilt ja R. Ristlaanelt.

Okupatsiooniaastail kahanes Tallinna elanikkond tunduvalt, ent 1945. aasta septembrist algas elanike arvu pidev tõus, mis tööstuse tormilisest kasvust tingituna oli väga kiire. Kahe aastakümne jooksul (1945—1965) suurenes Tallinna elanike arv 200 690 inimese võrra, s. o. 258 protsenti ehk 8431 inimese võrra aastas. Suurenemine toimus peamiselt mehaanilise iibe arvel, kuigi ka loomulik iive on olnud kogu aeg positiivne, moodustades näiteks 1965. aastal 25,5 protsenti kogu elanikkonna juurdekasvust. (Lk. 291.) Elanikkonna juurdevool Tallinna toimus esmajärjekorras Eesti NSV maapiirkondadest, aga ka teistest vabariikidest, eelkõige Vene NFSV loodeosast. 1959. aasta rahvaloenduse andmeil oli Tallinnas eestlasi 169 697 (60,2%), venelasi 90 594 (32,2%), peale selle juute, ukrainlasi, valgevenelasi, soomlasi jt. rahvaste esindajaid.

Tallinna juhtiv osa Eesti majanduses on täielikult säilinud. Siin elab üle 1/4 vabariigi elanikkonnast ja linna tööstus annab 43 protsenti vabariigi tööstustoodangust.

Juhtivaks tööstusharuks on jäänud masinaehitus ja metallitöötlemine, tähtsal kohal on keemia-, ehitusmaterjalide, kerge- ja toiduainete tööstus. Tallinna tööstustooted on tuntud üle kogu Nõukogude Liidu, samuti välismaal (elektrimootorid, ekskavaatorid, radioolad, kontrollmõõteriistad, mööbel, trikoo- ja õmblustooted). Laienenud on transport ja kaubandus. Linn on täielikult elektrifitseeritud ja gasifitseeritud.

Majandusliku tõusu baasil on jõudsalt kasvanud elanikkonna hariduslik tase ja kultuur, paranenud tervishoid. Nõukogude koolisüsteem garanteerib hariduse saamise kõigile. Arstiabi on kõigile kodanikele tasuta. Linnas on rajatud palju uusi keskkooli ja tehnikume ning uue kõrgema õppeasutusena Eesti NSV Riiklik Kunstiinstituut (1950).

Tallinna sotsialistliku kultuurielu käsitluses on suuremat tähelepanu pööratud muuseumidele, milledest paljud on loodud nõukogude ajal (Eesti NSV Riiklik Loodusteaduse Muuseum, Ajaloomuuseum, Vabaõhumuuseum Rocca al Mares, Teatri- ja Muusikamuuseum jt.), raamatukogudele, laulupidudele, rahvusliku filmikunsti loomisele ja arendamisele, raadiotele ja televisioonile. Selle kõrval aga on peaaegu varju jäänud teatri- ja muusikaelu, sealhulgas silmapaistvad saavutused rahvusliku ooperi, opereti ja balleti alal. Ka kirjandus ja kirjastustegevus oleksid väärinud märksa suuremat tähelepanu. Teaduse arengu iseloomustamisel on piirdutud peamiselt Eesti NSV Teaduste Akadeemia töö tulemuste esitamisega.

Kunstialadest on iseseisva alajaotusena esitatud vaid kujutav kunst (E. Pihlak) ning näidatud veenvalt, et neil aastail muutus Tallinn juhtivaks keskuseks Eestis ka kujutava kunsti alal, kusjuures kunstnike töö tulemused on kõigiti rõõmustavad. Valgustatakse ka arhitektuurimälestiste kaitse ning tervishoiu küsimusi.

Erinevalt teistest peatükkidest käsitletakse siin ka kehakultuuri ja sporti (R. Hallik). See on kõigiti õigustatud, sest kehakultuur ja sport on ammu muutunud kaasajase kultuuri ja tervishoiu kindlaks koostisosaks. Küsitavaks aga jääb, kas oli õige selles peatükis teha nii ulatuslik tagasivaade, alates XIX sajandi keskpaigast, ning kas ei oleks olnud õigem kehakultuuri ja spordielu valgustada igas peatükis. Juba

praegunegi käsitlus sisaldab selleks piisavalt materjali.

Raamat lõpeb ülevaatega sõjajärgsest ehitustegevusest ja linna arenemisperspektiividest. Tallinnas on juba praktiliselt realiseeritud üks linna arendamise generaalplaan ning ehitatud üles peaaegu kaks uut Tallinna: elamispiind on käesolevaks ajaks 1 185 000 m²-lt (1945. a.) suurenenud 3 200 000 ruutmeetri. On ehitatud välja uued elamurajoonid Mustamäel, Lillekülas ja mujal. On kerkinud palju arhitektuuriliselt silmapaistvaid ehitusi, nagu näiteks rahvamajanduse näituse kompleks koos unikaalse laululavaga, EKP Keskkomitee hooned, lillepaviljon, «Kalevi» siseujula jt. Linna uus generaalplaan näeb aga ette elamispiinna suurenemise 7,5 milj. m²-le. Uued elamurajoonid kerkivad Lasnamäele ja Õismäele. Korraldatakse ümber linna liiklusvõrk, rekonstrueeritakse kesklinn. «Kavandatakse uusi magistraale ja puies- teid, superrandu, hotelle, kámpinguid ja kohvikuid. Läänemere kaldal sajanendeid seisnud iidne Tallinn muutub järjést kaunimaks ja nooremaks.» Nende rõõmustavate sõnadega lõpeb raamat.

Võib üsna kindlasti väita, et vaadeldav raamat on nii kunstiliselt kujunduselt kui ka trükitehnoloogiliselt viimase aja üks parimaid. Kleebiseid on rikkalikult, need on hästi valitud, osa värvilised, mõned täiesti unikaalsed (näit. foto, mis kujutab Saksa laskemoonalaeva õhkulendamist). Teos on varustatud vajalike registrite ja resümee- dega.

Summa summarum: «Tallinna ajaloo» koostajad on andnud väärtusliku teose, mis õigesti avab meie vana pealinna arengut viimasel aastajal edasiviinud tegurid, annab mitmekülgse ülevaate tallinlaste tööst ja võitlusest, selgitab linna suurepäraseid sotsialistlikke arenemisperspektiive ja innustab pealinlasi veelgi hoogsamale tööle oma kodulinna hüvanguks. Jääb loota, et Tallinna juhtivate organite abiga asutakse ka tema varasema ajaloo koostamisele. Lõpuks tuleb rõhutada, et käesoleva teose näol oleme saanud esimese süstemaatilise marksistliku linnaajaloo käsitluse Eestis, mis on eeskujuks ja peaks innustama ka kõigi teiste meie vabariigi linnade ajaloo koostamisele.